

BIBLICUM ŚLĄSKIE

V EDYCJA

KSIĘGA PSALMÓW – TEOLOGIA I EGZEGEZA

WYKŁAD 2

TEOLOGIA

SIEDEM KLUCZY DO „KSIĘGI PSALMÓW”

2. GATUNKI LITERACKIE cz.1

Dalszym kluczem do skarbca *Psalterza* jest uwzględnienie występujących w nim gatunków poezji. Jak każde dzieło literackie, *Psalterz* podlega klasyfikacji według formy, a nie tylko według treści. Tę nową metodę badań nad gatunkami literackimi psalmów (*Formgeschichte*) zapoczątkował w początkach XX w. Hermann Gunkel. Biorąc za punkt wyjścia literacką formę poszczególnych utworów, wyróżnił on w *Psalterzu* następujące gatunki podstawowe: hymny, lamentacje jednostki i narodu, dziękczynienia jednostki oraz psalmy królewskie. Obok nich wylicza jeszcze pięć „mniejszych gatunków”: pieśni pielgrzymów opiewające Syjon, dziękczynienia Izraela, psalmy historyczne o wielkich wydarzeniach z dziejów narodu, psalmy o Prawie sławiące dar Objawienia i utwory mieszane, które łączą w sobie różne gatunki.

Podział Gunkela - z modyfikacjami - przyjmują egzegeci także i dzisiaj. Nie miejsce tu na prezentację struktury poszczególnych gatunków, ograniczymy się zatem do pobieżnego omówienia podstawowych grup czy „rodzin” psalmów. Nie próbujemy jednak przydzielać konkretnych utworów do ustalonych schematów pamiętając, że swoboda poezji i entuzjazm wiary psalmistów broni ich przed zbyt ścisłą klasyfikacją.

Najważniejszym, choć nie najliczniejszym zbiorem są **hymny** *Psalterza*, który od nich bierze swą hebrajską nazwę: *sefer tehillim* {Księga uwielbień). *Tehillim*

kryje ten sam źródłosłów, co częste w hymnach *alleluja* (*hallelu -Jah*): „sławcie Jahwe”. Czasownik *halal* (uwielbiać, słać) określa samą istotę modlitwy. Hymny wyrażają „najgłębszą i najszlachetniejszą potrzebę każdej religii: potrzebę ukorzenia się przed Kimś ponad nami” (H. Gunkel). Zawiera się w nich kontemplacja stwórczego i zbawczego dzieła Boga, wdzięczność za sam fakt Jego istnienia: „Jakże wspaniałe jest imię Twoje!” (Ps 8, 2.10). Hymny wyrażają radość, zdumienie, zachwyt i adorację: „Będę opiewał Jahwe, póki żyję, grał będę Bogu memu, póki istnieję! Niech miła Mu będzie pieśń moja! Będę radował się w Jahwe!” (Ps 104, 33-34).

Oprócz hymnów właściwych, sławiących moc Boga w historii i we wszechświecie, zaliczamy do tej kategorii pieśni o Syjonie i hymny na cześć Jahwe-Króla. Święta góra Syjon, którą Bóg wybrał sobie na mieszkanie, stanowi cel pielgrzymek pobożnych Izraelitów. Skoro pojawi się przed ich oczami „święty przybytek Najwyższego” (Ps 46, 5), powraca zaraz ufność i moc, gdyż „Jahwe Zastępów jest z nami” (Ps 48, 8.12). Teologia deuteronomistyczna uczy, że w świątyni nieskończony Bóg spotyka się ze swym ludem, zapewniając mu bezpieczeństwo i opiekę (por. modlitwę Salomona w 1 Krl 8).

Istnieje w *Psałterzu* mała grupa hymnów zawierających inwokację: „Jahwe króluj!” Te psalmy o królowaniu Boga przedstawiają Jego władzę wieczną, powszechną i zwycięską w walce z wrogami Izraela. Trudno określić pochodzenie tych pieśni. Może używano ich przy powrocie ze zwycięskiej walki, gdy tryumfalnie wprowadzano Arkę do świątyni? Po upadku królestwa hymny te mogły się przerodzić w uwielbienie eschatologicznego królowania Jahwe, przesuwając akcent z konkretnych dzieł zbawczych na jego kosmiczną władzę.

Jak w życiu sytuacje bolesne przeważają nad radosnymi, tak i pośród psalmów najliczniej reprezentowane są **lamentacje**, czyli modlitwy błagalne, obejmujące blisko trzecią część *Psałterza*.

Ból, cierpienie, nieszczęście są tu przedstawiane - często za pomocą wojennych czy myśliwskich metafor - w postaci nieprzyjaciela. Może nim być śmiertelna choroba, grzech odrywający od Boga, czasem jakaś tragedia narodowa czy też czekanie na wyrok w procesie sądowym. Innym razem będzie to nieustępliwy wróg przesiadujący człowieka swą nienawiścią. Jego potężny wierny może przeciwstawić tylko wołanie o pomoc Bożą.

Bóg jest bowiem główną postacią tego dramatu, który często przyjmuje formę „procesu przy otwartych drzwiach”, gdzie Jahwe jest wzywany na świadka i obrońcę. Stąd częste w lamentacjach pytania bez odpowiedzi: „Dlaczego? Jak długo jeszcze?” (Ps 6,4; 13, 2-3; 42, 10; 43, 2; 90, 13), lub nawet zarzuty wobec Niego: „Panie, jak długo będziesz się przyglądał?!” (Ps 35, 17). Często proszący dołącza motywację, która ma skłonić Boga do zbawczej interwencji. Może to być chwała Jego imienia, wierność obietnicom czy wreszcie niewinność prześladowanego.

Trzy są zatem postacie dramatu psalmicznych suplikacji: złośliwy nieprzyjaciel, niewinnie cierpiący człowiek i wreszcie sprawiedliwy Sędzia-Jahwe. Podobnie jak w *Księdze Hioba*, można w lamentacjach wyodrębnić trzy akty następujące po sobie: szczęśliwa przeszłość, tragiczna teraźniejszość i nadzieja na przyszłość.

Charakterystyczna dla psalmów jest antycypacja tego trzeciego aktu, który autor przedstawia już jako dokonaną rzeczywistość. Bóg na pewno wysłucha błagania, toteż wierny składa ofiarę dziękczynną i opowiada zgromadzonej wspólnocie o otrzymanej łasce.

Można podzielić tę liczną rodzinę lamentacji na dwie grupy: próśb osobistych i suplikacji narodowych, zależnie od tego, czy podmiot wyrażony jest w liczbie pojedynczej czy mnogiej.

[Ks. prof. dr hab. Antoni Tronina](#)

ROZWAŻANIE

PSALM 15[14]

Człowiek sprawiedliwy

Kto będzie przebywał w Twym przybytku, Panie, *

kto zamieszka na Twojej górze świętej?

Ten, kto postępuje nienagannie, †

działa sprawiedliwie *

i mówi prawdę w swoim sercu;

Kto swym językiem oszczerstw nie głosi, †

kto nie czyni bliźniemu nic złego *

i nie ubliża swoim sąsiadom;

Kto za godnego wzgardy uważa złoczyńcę, *

ale szanuje tego, który oddaje cześć Bogu;

Kto dotrzyma przysięgi niekorzystnej dla siebie, †

kto nie daje swych pieniędzy na lichwę *

i nie da się przekupić przeciw niewinnemu.

Kto tak postępuje, *

nigdy się nie zachwieje.

1. Psalm 15 [14], stanowiący przedmiot naszego rozważania uznawany jest często przez biblistów za część «liturgii wstępnej». Czytając go, podobnie jak w przypadku niektórych innych utworów Psalterza (por. na przykład psalmy 24[23]; 26[25]; 95[94]), możemy sobie wyobrazić swego rodzaju procesję wiernych gromadzących się tłumnie przy bramach świątyni na Syjonie, by wziąć udział w sprawowaniu kultu. W formie dialogu między wiernymi i lewitami przedstawione zostają niezbędne warunki, jakie trzeba spełnić, by być dopuszczonym do celebracji liturgicznej, a więc do zażyłości z Bogiem.

Z jednej strony bowiem pada pytanie: «Kto będzie przebywał w Twym przybytku, Panie, kto zamieszka na Twojej górze świętej?» (Ps 15[14],1). Z drugiej strony, przedstawione zostają cechy wymagane, by móc przekroczyć próg «przybytku», czyli świątyni wznoszącej się na «górze świętej» Syjon. Wymienionych jest jedenaście cech - stanowią one idealną syntezę zasadniczych zobowiązań moralnych zawartych w prawie biblijnym-(por. ww. 2-5).

2. Na fasadach egipskich i babilońskich świątyń wypisywane były niekiedy warunki, jakie trzeba było spełnić, by móc wejść do świętego pomieszczenia. Trzeba jednak zwrócić uwagę na znaczącą różnicę między nimi a warunkami, o których mówi nasz Psalm. W wielu kulturach religijnych warunkiem dopuszczenia przed oblicze bóstwa jest przede wszystkim rytualna czystość zewnętrzna, którą osiąga się poprzez ablucje, określone gesty i szaty.

Natomiast Psalm 15[14] domaga się oczyszczenia sumienia, tak by jego wybory wypływały z umiłowania sprawiedliwości oraz bliźniego. Dlatego też w tych wierszach wyczuwamy obecność ducha Proroków, którzy wielokrotnie zachęcają do łączenia wiary z życiem, modlitwy z żywym zaangażowaniem, adoracji ze sprawiedliwością społeczną (por. Iz 1,10-20; 33,14-16; Oz 6, 6: Mi 6, 6-8; Jr 6, 20).

Posłuchajmy, dla przykładu, ostrej nagany proroka Amosa, który w imię Boga piętnuje kult oderwany od spraw codziennych: «Nienawidzę waszych świąt i brzydzę się nimi. Nie będę miał upodobania w waszych uroczystych zebraniach. Bo kiedy składacie Mi całopalenia i wasze ofiary, nie znoszę tego, a na ofiary biesiadne z tucznych wołów nie chcę patrzeć. (...) Niech sprawiedliwość wystąpi jak woda z brzegów i prawość niech się wyleje jak nie wysychający potok!» (Am 5, 21-22. 24).

3. Przyjrzyjmy się teraz jedenastu zobowiązaniom wymienionym przez Psalmistę, które mogłyby stanowić podstawę osobistego rachunku sumienia,

ilekroć przygotowujemy się do wyznania naszych win, byśmy mogli dostąpić komunii z naszym Panem podczas celebracji liturgicznej.

Pierwsze trzy zobowiązania mają charakter ogólny i są wyrazem etycznego wyboru: postępować w sposób moralnie nienaganny, praktykować sprawiedliwość i w końcu dbać o szczerść w mowie (por. Ps 15 [14], 2).

Następnie wymienione są trzy powinności, które możemy określić jako dotyczące relacji z bliźnim: wyeliminowanie oszczerstw z mowy, unikanie wszelkich działań, które mogłyby szkodzić bratu, oraz powstrzymanie się od zniewag ubliżających ludziom, z którymi żyjemy na co dzień (por. w. 3). Dalej Psalmista mówi o wymogu zajęcia zdecydowanego stanowiska w kwestiach społecznych: należy gardzić złoczyńcą, a szanować tego, który boi się Boga. Wreszcie wymienione zostają ostatnie przykazania, w świetle których mamy badać sumienie: dochować wierności danemu słowu; złożonej przysiędze, nawet jeżeli wywołują z tego negatywne konsekwencje dla nas; nie pożyczają pieniędzy na lichwę, będącą plagą, która również i w naszych czasach jest haniebną praktyką, zdolną zniszczyć życie wielu osób; w końcu unikać wszelkiej formy korupcji w życiu publicznym - również i tego nakazu należy rygorystycznie przestrzegać także w naszych czasach (por. w. 5).

4. Postępowanie tą drogą autentycznych decyzji moralnych oznacza gotowość na spotkanie z Panem. Również Jezus, w Kazaniu na Górze, przedstawia własną podstawową «liturgię wstępną»: «Jeśli więc przyniesiesz dar swój przed ołtarz i tam sobie przypomnisz, że brat twój ma coś przeciw tobie, zostaw tam dar swój przed ołtarzem, a najpierw idź i pojednaj się z bratem swoim. Potem przyjdź i dar swój ofiaruj» (Mt 5, 23-24).

Kto postępuje w sposób wskazany przez Psalmistę - tak kończy się nasza modlitwa - «nigdy się nie zachwieje» (Ps 15 [14], 5). Hilary z Poitiers, Ojciec i Doktor Kościoła żyjący w IV w., w swym *Tractatus super Psalmos* w następujący sposób komentuje tę końcową część Psalmu, odnosząc ją do

wstępnego obrazu przybytku świątyni na Syjonie: «Gdy człowiek działa zgodnie z tymi przykazaniami, przebywa w przybytku, odpoczywa na górze. Trzeba więc wiernie wypełniać polecenia oraz realizować dzieło przykazań. Ten Psalm powinien być zakotwiczony w głębi, zapisany w sercu, utrwalony w pamięci; ze skarbem jego wyrażonego zwięźle bogactwa powinniśmy się konfrontować dzień i noc. I w ten sposób, przyswajając sobie ten skarb w drodze ku wieczności i żyjąc w Kościele, będziemy mogli w końcu odpocząć w chwale Ciała Chrystusowego (14,17: PL9, 308).

(4.2.2004)

Liturgia Godzin z Janem Pawłem II i Benedyktem XVI
Praca zbiorowa, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2007

EGZEGEZA

PSALM 15

Struktura:

w. 1 (pytanie czcicieli)

ww. 2-5a (odpowiedź kapłana)

w. 5b (zapewnienie).

1. "Kto będzie przebywał": To znaczy, kto jest godny czcić Boga?

"w Twym przybytku": Inne tłumaczenia „namiocie”: świątynia

"na Twojej świętej górze": chodzi o Syjon, nazwany tak ze -względu na wierzenie, według którego bogowie mieszkają na górach.

2-5. Osobą godną stanąć przed obliczem Boga jest ta, która nie czyni bliźniemu złego (por. Rz 13,10).

2. Sprawiedliwy człowiek jest prawy w słowach (mowie) i czynach (postępowaniu, działaniu).

5. Lichwa była jednoznacznie zakazana (Wj 22,25; Kpł 25,36-37; Pwt 23,19-20; Ne 5,7), gdyż uważano ją za wymuszenie.

"nigdy się nie zachwieje": Kroczenie bez przeszkód jest starotestamentalnym obrazem szczęścia, upadek lub potknięcie - obrazem ruiny (Prz 3,23; 4,12; Iz 40,31; 63,13; Jr 31,9).